

Stara cerkvena slovanščina – prvi slovanski knjižni jezik

Vanda Babič

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slavistiko

Stara cerkvena slovanščina je prvi knjižni jezik Slovanov. Nastala je v drugi polovici 9. stoletja in se je kot verski, s tem pa tudi kot knjižni jezik utrdila s prevodi bogoslužnih besedil iz grškega jezika. Najstarejši slovanski zapisi so tako ohranjeni večinoma v tem jeziku. To je torej najstarejša potrditev slovanskega slovstva, njegovih takratnih pojavnih oblik, slovničnih zakonitosti, besedišča, stilističnih zmožnosti, sociolingvističnega utripa itn. Zgodovina obstoja tega jezika je potekala, sicer različno na posameznih slovanskih območjih, skoraj tisoč let, njegova trdna jezikovna struktura pa je pomembno (predvsem v slovanskem pravoslavju) vplivala na oblikovanje posameznih slovanskih knjižnih jezikov in pisav. Prav zaradi tega se znanja s področja tega jezika študentom slavistike podajajo že od ustanovitve Univerze v Ljubljani leta 1919.

Ključne besede: stara cerkvena slovanščina, prvi slovanski knjižni jezik, slavistika, jezikoslovje

Old Church Slavonic was the first literary language of the Slavs. It was created in the second half of the 9th century and, as a religious and thus a literary language, it became entrenched due to translations of holy texts from Greek. The oldest Slavic records are thus mostly preserved in this language. This is, therefore, the oldest confirmation of Slavic literature, its manifestations, grammatical principles, vocabulary, stylistic abilities and sociolinguistic flashes of those times. The history of the existence of this language evolved throughout almost a thousand years, even if distinctively in different Slavic territories. Its solid linguistic structure (especially in Slavic Orthodoxy) has notably influenced the formation of individual Slavic literary languages and characters. This is the reason why the study of its historical overview, an acquaintance with Slavic letters and spelling, the linguistic structure and the rich literary tradition of this language have been offered to students of Slavic studies since the founding of the University of Ljubljana in 1919.

Keywords: Old Church Slavonic language, first literary language of the Slavs, oldest Slavic record, Slavic Studies, linguistics

1 Nastanek in pomen jezika

Stara cerkvena slovanščina je prvi knjižni jezik Slovanov. Nastala je v drugi polovici 9. stoletja, v obdobju aktivnega pokristjanjevanja srednjeevropskih ljudstev v veliki želji, da bi se cerkveno obredje pri Slovanih (natančneje na Velikomoravskem, kasneje pa še v Panoniji) izvajalo v jeziku vernikov – torej v domačem slovanskem jeziku. Omenjeni območji sta, sicer še pred razkolom krščanske cerkve na zahodno (rimskokatoliško) in vzhodno (pravoslavno) leta 1054, sodili pod okrilje rimskokatoliške cerkve. Ta je svetost in s tem primernost za bogoslužje priznavala zgolj trem jezikom: hebrejskemu, grškemu in latinskemu. Voditelj Velikomoravske kneževine knez Rastislav (842–871) pa je stremel po »odprtosti«¹ bizantinske cerkve, kjer so posamezna ljudstva bogoslužje lahko izvajala v svojem domačem jeziku, tj. v jeziku vernikov. Bizantinski cesar Mihail III. (842–867) je Rastislavovi prošnji ugodil in nalogo ustvarjanja slovanskega cerkvenega jezika zaupal bratoma Cirilu (826/827–869) in Metodu (814–885), ki sta se odlikovala po učenosti, modrosti in organizacijskih sposobnostih, poleg tega pa sta odlično znala slovansko narečje okolice Soluna.

In čeprav se zapisano zdi kot zanimiva zgodbica o jezikovni in verski zanesenosti nekaterih slovanskih voditeljev in učenjakov v zgodnjem srednjem veku, lahko z današnje perspektive, s pregledom nad bogato kulturno zgodovino Slovanov, oblikovanjem posameznih knjižnih slovanskih jezikov in velikim vplivom, ki ga je ta jezik s svojo trdno jezikovno strukturo ter ogromno prevodno in ustvarjalno dejavnostjo izpričeval pri ustvarjanju slovanskega slovstva, trdimo, da je bilo delo prvih slovanskih apostolov Cirila in Metoda v tistem času ne samo jezikovno dobro premišljeno in zrelo, ampak prelomno za vse slovanske narode. Vsi skupaj smo s prisotnostjo jezika in pisave pridobivali zavest o kulturnosti, pomembnosti slovanskega govora, o možnosti, da zaobjame vse zvrsti naše jezikovne dejavnosti, ne le v okviru pogovornega jezika in narečij, a tudi za izražanje najglobljih osebnih čustvovanj in podajanje znanstvenih izsledkov. In ne nazadnje, gradili smo (samo) zavest o kultiviranosti in primernosti naših jezikov za oblikovanje knjižne različice jezika in njenega uradno priznanega zapisa.

Ciril in Metod sta s svojim delovanjem Slovane že v 9. stoletju, ko so se s svojim lastnim knjižnim jezikom in pisavo lahko pohvalila le redka ljudstva, vpisala na »kulturni zemljevid«² in jih s tem usmerila v kulturni in napredni tok srednjega veka. Postavila sta trdno osnovo za oblikovanje slovanskega pismenstva, ki se je skozi stoletja postavilo ob bok razvitim književnostim, npr. antičnim, hebrejski,

egipčanski, srednjeveškimi (bizantinski, latinski), zahodnoevropskim v domačih jezikih (starofrancoski, staroangleški) itn. (Dostál 1968: 227). Stara cerkvena slovanščina ni bila nikoli jezik medsebojnega sporazumevanja in tudi ne jezik katerega od slovanskih narodov. Bila je umetna jezikovna tvorba, ustvarjena za potrebe liturgije, a je okvire prvotne namembnosti kmalu prerasla in postala sčasoma tudi jezik znanosti in posvetne literature večinoma pravoslavnih slovanskih narodov (Babič 2003: 11).

Ker Slovani do takrat niso imeli svoje lastne pisave niti knjižne tradicije, sta solunska brata hkrati oblikovala tako knjižno različico slovanskega jezika (oz. sta eno izmed narečij nekultiviranega slovanskega jezika povzdignila na raven verskega jezika) kot za ta jezik ustrezen črkopis – glagolico.¹ Stara cerkvena slovanščina je bila kot knjižna različica jezika sprejeta pri večini slovanskih narodov v najzgodnejši dobi sprejetja krščanske vere, kar pomeni, da so najstarejši slovanski zapisi ohranjeni večinoma v tem jeziku. To je torej najstarejša potrditev slovanskega slovstva (poleg v latinici napisanih Brižinskih spomenikov), njegovih takratnih pojavnih oblik, slovničnih zakonitosti, besedišča, stilističnih zmožnosti, sociolingvističnega utripa itn. Čeprav se praslovanski razvoj poteguje v vse slovanske jezike, pa je stara cerkvena slovanščina in tisočletna literatura, ki danes ne pripada nobenemu slovanskemu narodu posebej (Dostál 1968: 225), temelj pismene kulture in daje oporo pri oblikovanju slovničnih struktur posameznih slovanskih jezikov. Skoraj polovica med njimi za svojo pisno podobo uporablja drugo slovansko pisavo – cirilico (Babič 2003: 11–12).

2 Zgodovina poučevanja stare cerkvene slovanščine na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani

Prav zaradi zgoraj navedenih dejstev je bila stara cerkvena slovanščina že od same ustanovitve Univerze v Ljubljani »paradni konj« med slavističnimi predavanji,² torej že od zimskega semestra 1919, ko sta jezikoslovni del slavistike prevzela dva profesorja

1 Stara cerkvena slovanščina je dejansko zadnji knjižni jezik, katerega ustvarjanje je potekalo istočasno s sestavljanjem ustreznega črkopisa.

2 Poročilo je pripravljeno po podatkih, objavljenih v Seznamu predavanj Filozofske fakultete in v zborniku *Petdeset let slovenske Univerze v Ljubljani* (Modic 1969). Za dostop do tiskanih publikacij se zahvaljujem kadrovske službi Filozofske fakultete.

– Rajko Nahtigal³ (profesor slovanske⁴ filologije) in Fran Ramovš (profesor za slovenski jezik). Rajko Nahtigal⁵ je študijsko leto 1919/1920 začel s predavanji: Stara cerkvena slovanščina (3 ure), Zgodovina slovanske filologije (2 uri) in Seminar: vaje iz stare cerkvene slovanščine (2 uri). Nujno moramo poudariti, da je Nahtigal za študente slavistike dolga leta pripravljala obsežna predavanja s kar se da širokim pregledom slovanskega jezikoslovja. Med naslovi predavanj in seminarjev, ki jih je redno izvajal od leta 1919 do svoje upokojitve s koncem študijskega leta 1952/1953, se izkristalizirata dve tematski področji: starocerkvenoslovanski jezik s pomembnejšimi spomeniki in posameznimi cerkvenoslovanskimi redakcijami ter primerjalna slovnica slovanskih jezikov, skupaj s slovniciami posameznih slovanskih jezikov, med katerimi izstopa slovnica ruščine. Predavanja obeh tematskih sklopov je smiselno podpiral s seminarji in proseminarji, vse skupaj pa je od njega zahtevalo 6 ali 7 ur tedenske pedagoške obremenitve tako v zimskem kot poletnem semestru. To mu je dovoljevalo, da je vsebino predavanj prilagajal svoji raziskovalni dejavnosti. Zanj namreč velja, da je svoja predavanja prej ali slej tudi objavil. Tako se je na posamezna poglavja iz slovanske filologije z obogatim znanjem vračal šele čez nekaj let, redno pa je dodajal še nova. Naslovi predavanj, seminarjev in proseminarjev na seznamu predavanj se v skladu z novo vsebino iz leta v leto spreminjajo (v tridesetletnem obdobju njegove pedagoške dejavnosti na fakulteti so se le redka ponavljala), prav vsi pa izpričujejo,

-
- 3 Poleg začetnika »uradnega« slovenskega jezikoslovja v Ljubljani Rajka Nahtigala smo vsekakor dolžni omeniti vsaj še dva priznana slovenska jezikoslovca iz 19. stoletja, ki sta svoja vedenja s področja stare cerkvene slovanščine in slovanskega jezikoslovja podajala izven slovensko govorečega območja. Prvi je eden izmed velikih priznanih evropskih jezikoslovcev, skupaj z Josefom Dobrovským utemeljitelj znanstvene slavistike, Jernej Kopitar (1780–1844), cenzor za slovanske in novogrške knjige, skriptor v dvorni knjižnici na Dunaju ter njen prvi kustos, utemeljitelj panonske teorije, izdajatelj Clozevega glagolita ter pobudnik, da je bila leta 1817 na ljubljanskem liceju ustanovljena stolica za slovenski jezik (profesor je bil njegov nekdanji učenec Anton Metelko). Drugi jezikoslovec je utemeljitelj dunajske slavistike Franc Miklošič (1813–1891), ki je bil leta 1849 ob ustanovitvi Katedre za slovansko jezikoslovje na dunajski univerzi imenovan za profesorja za področje slovanske filologije in literature (predavatelj je ostal vse do leta 1885). Še prej je po smrti svojega učitelja in mentorja Jerneja Kopitarja postal glavni cenzor slovanskih, novogrških in romunskih rokopisov. Iz njegove bogate bibliografije omenimo zgolj obsežno primerjalno slovnico slovanskih jezikov. (gl. *Slovenski veliki leksikon* II: 606; *Enciklopedija Leksikografskog zavoda* 1–6: 342–343).
 - 4 V zborniku *Petdeset let slovenske Univerze v Ljubljani* (Modic 1969) je sicer zapisano *slovenske* filologije, a se predvideva, da gre glede na vsebino in naslove njegovih predavanj dejansko za slovansko filologijo (poimenovanji *slovenska* – *slovanska* filologija se npr. na strani 243 večkrat izmenjujeta).
 - 5 Rajko Nahtigal (14. april 1877 – 29. marec 1958) – prvi dekan Filozofske fakultete (1919/1920 in 1934/1935), prvi predsednik SAZU (1939–1942) ter eno leto rektor Univerze v Ljubljani (1927/1928), sicer pa znameniti slavist, raziskovalec starocerkvenoslovanskega jezika in pismenstva (*Euchologium sinaiticum I–II*. Ljubljana: 1941, 1942), primerjalnega slovanskega jezikoslovja in zgodovine slovanskih jezikov (*Slovenski jeziki*, Ljubljana, 1938, 1952) ter staroruske literature in ruskega jezika (*Staroruski ep Slovo o polku Igořevě*, Ljubljana, 1954) (gl. *Slovenski veliki leksikon* II: 690).

kako široko in pregledno so bila v Nahtigalovem obdobju zamišljena in izvedena poglavja iz slovanske filologije.

S področja stare cerkvene slovanščine je imel predavanja iz splošnega slovničnega ustroja tega jezika, glasoslovja in oblikoslovja, starocerkvenoslovanske skladnje in akcenta v starocerkvenoslovanskih paradigmah. Te vsebine je redno kombiniral s pregledom posameznih redakcij (najpogosteje hrvaške) in z analizo (staro)cerkvenoslovanskih spomenikov (npr. v predavanjih Paleografska in jezikovna interpretacija Kijevskih glagolskih odlomkov, Karakteristika najstarejše slovanske knjige, starocerkvenoslovanskega evangelistarja, Branje in interpretacija starocerkvenoslovanskega glagolskega Sinajskega psalterja, enako tudi Supraseljskega kodeksa, Glagolite Clozianus itn.). Predavanja iz zgodovine slovanske filologije so se dotikala bodisi splošnega pregleda (npr. Izbrana poglavja zgodovine slovanske filologije, Uvod v slovansko filologijo, Kratak pregled zgodovine slovanske filologije), ali pa se je predavatelj zadržal pri pomembnih očakih slavistične znanosti (npr. Miklošiču, Jagiću).

Raznovrstne vsebine je študentom slavistike predstavljal tudi na področju primerjalne slovanske slovnice. Obsegale so skoraj vse plasti jezikovnega ustroja. Najštejmo le nekaj naslovov: Glasoslovni razvoj praslovanščine iz indoevropsčine in slovanskih jezikov iz praslovanščine, Karakteristika praslovanščine, Prehod prehistorične dobe v historično, Glavne črte razmerja med slovanskimi jeziki, Izbrana poglavja iz primerjalne slovanske slovnice (predavanja so zajela oblikoslovje, besedotvorje, skladnjo, grafijo in fonetiko). Vključeval je tudi predavanja o naglasu v slovanskih jezikih in slovanskem besedotvorju, narečjih itn. Primerjalno se je ukvarjal z zahodno slovanščino, razmerjem češčine do slovaščine in slovenščine, s slovnico ruskega jezika v primerjavi s slovensko, z ruskim in slovenskim oblikoslovjem (poleg seveda pregleda posameznih slovanskih jezikov, npr. Ruski literarni jezik v znanstveni luči, Naglas v ruskem jeziku, Razvoj ruskega jezika, Slovnica poljskega jezika, enako bolgarskega). Tudi tu so bili seminarji in proseminarji smiselno oblikovani kot dopolnilo – kot slovanske lingvistične vaje, npr. v zvezi z zgodovino ruskega jezika, iz branja in razlage besedil, včasih s posebnim ozirom na grafijo in fonetiko itn. Mnogokrat (ne vedno) so bile celotne pedagoške ure v posameznih semestrih organizirane tako, da je bila vsaj ena vrsta izvajanj (predavanje, seminar ali proseminar) povezana s staro cerkveno slovanščino.

Slovanski seminar je asistenta dobil poleti 1929. (Zvonko) Anton Bizjak je bil sprva asistent pripravnik, od leta 1935 stalni asistent, naziv višji asistent mu je pripadel šele na začetku leta 1950. Njegovo ime se v seznamu predavanj Filozofske fakultete pojavi

še s študijskim letom 1949/1950, ko je v poletnem semestru (nato pa še v zimskem semestru naslednjega leta) zaradi študijskega dopusta Rajka Nahtigala izvajal vsa predavanja iz starocerkvenoslovanske gramatike, slovanske primerjalne gramatike in starocerkvenoslovanskega seminarja. Bizjak je Nahtigalova predavanja in seminarske vaje v celoti prevzel v študijskem letu 1951/1952, žal samo do hude bolezni spomladi 1952, ko je nato tudi kmalu preminil. Kratek čas naj bi pedagoško obveznost iz stare cerkvene slovanščine (v letu 1950/1951) opravljal tudi asistent Franc Jakopin (kasneje predavatelj na rusistiki).⁶ Po Nahtigalovem dokončnem odhodu z univerze je predavanja o primerjalni slovnici slovanskih jezikov (z omejitvijo na praslovanščino in staro cerkveno slovanščino z lingvističnega vidika) eno študijsko leto (1953/1954) izvajal Karel Oštir (sicer predavatelj na primerjalnem jezikoslovju), nato pa je predavanja pod svoje okrilje za skoraj dve desetletji (med študijskima letoma 1954/1955 in 1971/1972) končno prevzel France Tomšič.⁷ Ker se je osredotočal pretežno na poglavja iz stare cerkvene slovanščine, si je oddelek za leti 1955/1956 in 1956/1957 za primerjalno slovnico slovanskih jezikov pridobil honorarnega predavatelja Franca Bezlaja (1919–1993), ki je naslednje leto postal profesor za primerjalno slovansko jezikoslovje. S tem se je nekdanje veličastno Nahtigalovo delovno mesto dokončno razdelilo na dve samostojni predavateljski mesti za vsako področje posebej (za staro cerkveno slovanščino in primerjalno slovansko jezikoslovje). Bezlajeva zasluga je bila, poleg tega, da je utemeljil in utrdil stolico za primerjalno slovansko jezikoslovje,⁸ tudi oblikovanje samostojnega študijskega programa Primerjalno slovansko jezikoslovje. Ta je bil po njegovi ideji v obrisih zastavljen že v šestdesetih letih 20. stoletja, do njegove polne veljave in razcveta pa je prišlo v predavateljskem obdobju Bezlajeve naslednice Alenke Šivic-Dular, ki se je profesorju Bezlaju kot asistentka pridružila leta 1971 in leta 1981 prevzela vsa njegova predavanja.

France Tomšič je v začetnih letih predpisane vsebine iz stare cerkvene slovanščine podajal v enakem številu pedagoške obveznosti kot nekdanj Nahtigal, torej po 6 ur tedensko, kakšno leto celo po 7 ali 8 ur. V šestdesetih letih 20. stoletja pa v seznamu predavanj prvič zaznamo tako delitev predmetov po letnikih kot počasno zniževanje

6 Povzeto po *Petdeset let slovenske Univerze v Ljubljani* (Modic 1969: 244–245), ni pa zavedeno v seznamu predavanj Filozofske fakultete.

7 V letih 1961–1971 je sodeloval le še kot honorarni predavatelj, saj je leta 1961 postal znanstveni svetnik pri komisiji za slovensko gramatiko, filologijo in pravopis SAZU ter član uredniškega odbora pri Slovarju slovenskega knjižnega jezika (<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi710604/>; 3. 11. 2019).

8 Pod vodstvom Franca Bezlaja je »luč sveta« ugleдал *Etimološki slovar slovenskega jezika v štirih knjigah* (1976–2005).

pedagoške obveznosti. Tako so npr. v študijskem letu 1962/1963 študentje slavistike staro cerkveno slovanščino (predavanja) poslušali v prvem (2 uri v obeh semestrih) in tretjem letniku (2 uri v zimskem semestru), vaje iz tega predmeta pa v drugem letniku (1 ura v obeh semestrih), od leta 1964/1965 pa se za nekaj več kot desetletje pedagoške ure stare cerkvene slovanščine izvajajo pri predmetih Stara cerkvena slovanščina (1. letnik, 2 uri tedensko v obeh semestrih), Starocerkvenoslovanske vaje (2. letnik, 1 ura tedensko v obeh semestrih). To razporeditev predmetov je s študijskim letom 1972/1973 z vsem zanosom in ljubeznijo prevzel sprva znanstveni, kasneje strokovni svetnik Janez Zor, pred tem lektor za ruski jezik. Od leta 1976/1977 pa vse do uvedbe bolonjske prenove in vpisa prve generacije študentov v prvostopenjske dvodisciplinarni študijske programe slavistike leta 2009/2010 se je po posameznih študijskih smereh in letnikih izoblikovala naslednja shema predavanj in vaj iz stare cerkvene slovanščine: Stara cerkvena slovanščina (1. letnik dvopredmetni slovenisti, 1 ura predavanj v obeh semestrih), Stara cerkvena slovanščina (2. letnik enopredmetni slovenisti in študentje Hrvaškega, srbskega in makedonskega jezika s književnostmi, 1 ura predavanj in 1 ura vaj v obeh semestrih); Stara cerkvena slovanščina (2. in 3. letnik rusisti, 1 ura predavanj in 1 ura vaj v obeh semestrih); Stara cerkvena slovanščina (1. in 2. letnik Primerjalno slovansko jezikoslovje, 2 uri predavanj in 2 uri vaj v obeh semestrih). Medtem ko so se predavanja na študijskih programih slovenistike, rusistike ter Hrvaškega, srbskega in makedonskega jezika s književnostmi osredotočala na zgodovinski pregled in osnovna vedenja iz grafije, fonetike in oblikoslovja stare cerkvene slovanščine, so študentje Primerjalnega slovanskega jezikoslovja usvajali še vedenja iz glagolske in cirilske paleografije ter cerkvenoslovanskih redakcij. Predvsem vaje je v devetdesetih letih od profesorja počasi prevzemala takrat še asistentka Vanda Babič (npr. pri rusistih pregled vzhodnoslovanske redakcije cerkvene slovanščine), po njegovi upokojitvi leta 1996 pa so vse vsebine in predavanja s področja stare cerkvene slovanščine na vseh študijskih smereh postala njena pedagoška obveznost.⁹

3 Položaj stare cerkvene slovanščine po bolonjski prenovi

Podroben pregled razporeditve pedagoških ur stare cerkvene slovanščine (in primerjalne slovnice slovanskih jezikov) po študijskih smereh nam izriše jasno sliko, da se je nekdANJI (Nahtigalov) obseg pedagoških ur na slavistiki v dovolj

9 Študentje celotne slavistike so znanja slovanskih jezikov in književnosti dolga desetletja spoznavali pod okriljem enotnega oddelka. Šele s študijskim letom 2002/2003 se je takratni Oddelek za slovanske jezike in književnosti razdelil na dva samostojna oddelka, Oddelek za slavistiko in Oddelek za slovenistiko.

zadovoljivi obliki zadržal zgolj pri študijskem programu Primerjalno slovansko jezikoslovje. Večje število predmetov in vsebin z obeh raziskovalnih področij je seveda na študijskem programu, ki se je v sodobnem bolonjskem obdobju kot edini tovrstni v svetovnem merilu zadržal zgolj na naši univerzi, razumljivo in zaželeno. Predvsem na drugo stopnjo študijskega programa prihajajo študenti iz drugih evropskih, slovanskih in neslovanskih, držav. Praviloma gre za zelo sposobne in zagnane študente, ki v Slovenijo pripotujejo prav zaradi našega edinstvenega študija, mnogi npr. že z bogatim znanjem starocerkvenoslovanske slovnice. Dejstvo pa je, da se je na drugih slavističnih študijskih programih razpoložljivi čas za predstavitev tematike s področja stare cerkvene slovanščine (in primerjalne slovnice slovanskih jezikov) vztrajno zniževal z »opravičilom«, da saj se stroka v zadovoljivi meri ohranja s predavanji na njuni matični smeri, pozablja pa se na to, da tudi ti predmeti ustvarjajo odgovornega, razgledanega slavista (tudi rusistike, južne slavistike, zahodnih slavistik in slovenistike), ki z določenimi vsebinami ne le pridobiva dodatne kompetence za zaposlitev, ampak mu poznavanje historičnih prvin služi kot uporaben pripomoček za razumevanje sodobnega stanja v razvoju slovanskih jezikov, njihovega skupnega izhodišča in zgodovine.

Bolonjska prenova je že tako nizko prisotnost teh predmetov na študijskih smereh (izven študijskega programa Primerjalno slovansko jezikoslovje) praviloma še razpolovila. Rusisti poslušajo staro cerkveno slovanščino namesto nekdanjih 2 ur tedensko v dveh letnikih celo štud. leto zgolj 2 uri tedensko v zimskem semestru drugega letnika, delno pa se znanja izpopolnjujejo še v okviru Zgodovine ruskega jezika (kjer se večinoma predstavlja vzhodnoslovansko redakcijo cerkvene slovanščine). Enako število ur (2 uri v zimskem semestru drugega letnika) je obveznih tudi za študente Južnoslovanskih študijev (od nekdanjih 2 ur čez celo leto),¹⁰ medtem ko imajo študenti zahodnoslovanskih jezikov predmet v naboru izbirnih predmetov (2 uri v zimskem semestru 3. letnika). Vsebine iz stare cerkvene slovanščine so iz svojega bolonjskega študijskega programa povsem črtali slovenisti (le enopredmetni študijski program ima 2 uri tedensko v poletnem semestru drugega letnika predmet Od praslovanščine do stare cerkvene slovanščine, v izvedbi Mateja Šeklija; stare cerkvene slovanščine se pri tem predmetu dotaknejo zgolj v obrisih).

Stroka se, tako kot smo že zapisali, dalje razvija predvsem na študijskem programu Primerjalno slovansko jezikoslovje, kjer se v okviru razpoložljivih ur in cikličnega

10 Tako študentje Rusistike kot Južnoslovanskih študijev imajo kot izbirni predmet še Seminar iz stare cerkvene slovanščine (obe študijski smeri v poletnem semestru drugega letnika).

izvajanja programa (na prvi stopnji v prvem letniku 5 ur, v drugem in tretjem letniku po 3 ure v obeh semestrih ter na drugi stopnji po 2 uri v poletnem semestru v obeh letnikih) izmenjujejo vsebine iz zgodovinskega pregleda, fonetike, imenskega in glagolskega oblikoslovja, paleografije, (staro)cerkvenoslovanskega besediloslovja, skladnje ter južnoslovanskih in vzhodnoslovanske redakcije cerkvene slovanščine. Enako raznovrstne vsebine se študentom ponujajo tudi v okviru primerjalne slovnice slovanskih jezikov, svoje kompetence pa razširjajo še z izborom različnih lektoratov sodobnih slovanskih jezikov in z znanji s področja primerjalnega jezikoslovja. Bezljajeva ideja o posebnem slavističnem študiju na fakulteti tako »živi« še danes v obliki bolonjskega študija Primerjalno slovansko jezikoslovje prve in druge stopnje z dvema osnovnima katedrama: Katedro za staro cerkveno slovanščino, pod vodstvom Vande Babič, in Katedro za primerjalno slovansko jezikoslovje, pod vodstvom Mateja Šeklija (po upokojitvi Alenke Šivic Dular leta 2009 je prevzel vsa predavanja iz primerjalne slovnice slovanskih jezikov). Oba predavatelja se trudita, da bi v svojih predavanjih, seminarjih in vajah, kolikor je le mogoče, zaobjela čim bolj raznolike vsebine, kot je bilo v Nahtigalovih časih.

Če je prispevek vsaj v grobem prikazal, »kje« (in kdaj) se je predmet Stara cerkvena slovanščina začel in oblikoval do stopnje, »kjer« smo sedaj (tj. na zadovoljivi ravni zgolj v učnih programih Primerjalnega slovanskega jezikoslovja), pa si glede vprašanja »kam« želimo, v prihodnje želimo, da bi bila stara cerkvena slovanščina v študijskih programih slavistike prisotna vsaj v tolikšni meri, da bi bilo dovolj časa za razlago posameznih jezikovnih dejstev, za pregled in predstavitev raznovrstnih slovanskih besedil, pa tudi za primerjanje s sodobnim stanjem v slovanskih jezikih. Da bi študentje do naše pretekle skupne zgodovine lahko ustvarili pozitiven odnos, ne pa obtičali le pri površnem in hitrem vtisu o nečem, čemur se niso uspeli posvetiti. To še posebej v današnjem času »pavšalnega svetovljanstva«, ko se npr. Slovenec in Hrvat med seboj pogovarjata v angleškem jeziku, brez zavedanja, da sta si njuna jezika zelo sorodna, s skupnim prednikom in vsaj delnim skupnim razvojem. Ne nazadnje je za utrjevanje narodne zavesti premalo, da se svojih jezikovnih korenin v pravi luči zaveda zgolj peščica (sicer sposobnih) študentov Primerjalnega slovanskega jezikoslovja. Zavedamo se, da sodobni čas zahteva povsem drugačen profil slavista, kot ga je v svojem času ustvarjal Nahtigal. Namesto njegovega glasoslovca, oblikoslovca in akcentologa, po možnosti znanstvenika, potrebuje bolj jezikovnega praktika, ki se odlikuje po izvrstnem znanju sodobnega knjižnega in govornega jezika. To vsekakor zahteva veliko praktičnih ur usvajanja govornega jezika in spoznavanja sodobne slovnice, vseeno pa smo prepričani, da vsako poglobljeno znanje

jezika temelji tudi in predvsem na historični osmislitvi jezikovnih danosti in da bi s skupnimi močmi ter s poglobljenim premislekom lahko historičnim vedam vsaj deloma ponovno priznali nekdanji pomen pri oblikovanju sposobnega, samozave-
stnega in razgledanega slavista, tokrat sodobnega kova.

Literatura

Babič, Vanda (2003). *Učbenik stare cerkvene slovanščine*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. Univerza v Ljubljani.

Bucik, Valentin idr. (2009). *Zbornik Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani 1919–2009*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Dostál, Antonín (1968). Stará církevněslovanská literatura, smysl jejího vývoje a literární problém. *Československé přednášky pro VI. mezinárodní sjezd slavistů*. Praga: Academia.

Modic, Roman, ur. (1969). *Petdeset let slovenske Univerze v Ljubljani*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. 1969. (Slavistika 243–252).

Seznam predavanj na Univerzi v Ljubljani

- v letih 1919–1929: *Catalogus lectionum Universitatis Labacensis: Seznam predavanj na univerzi kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev*. Ljubljana: založila univerza;
- v letih 1929–1941: *Catalogus lectionum Universitatis Alexandrina: Seznam predavanj na univerzi kralja Alexandra I. v Ljubljani*. Ljubljana: založila univerza;
- v letih 1941–1943: *R. Univerzita di Lubiana / Kr. Univerza v Ljubljani: Programmi dei corsi / Seznam predavanj*. Ljubljana: založila univerza;
- v letih 1943–1944: *Kr. Univerza v Ljubljani: Seznam predavanj*. Ljubljana: založila univerza;
- v letih 1945–1979: *Univerza v Ljubljani: Seznam predavanj*. Ljubljana: založila univerza;
- v letih 1979–1990: *Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani*. Ljubljana: založila univerza;
- v letih 1990–2006: *Univerza v Ljubljani: Seznam predavanj*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani;
- od 2006 do 2015 dostopno na <https://www.uni-lj.si/studij/koristne_informacije/seznam_predavanj/> (3. 11. 2019).

Stankovska, Petra; Derganc, Aleksandra; Šivic-Dular, Alenka (ur.) (2019). *Rajko Nabtigal in 100 let slavistike na Univerzi v Ljubljani. Monografija ob 100. obletnici nastanka Oddelka za slavistiko Filozofske fakultete UL*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (Slavica Slovenica 5).